

A „Kárpát“ és „Tátra“ névnek eredetéről.

Ama hegyláncolat, mely Európa közepén 160 mértföld hosszúságban és 15—30 m. szélességben kiterjedvén, körülbelül 2000 □ m. területet foglal el, egyszersem Magyarországot — Pozsonynál a Morva folyónak a Dunával való egyesülésétől Erdély délkeleti részéig huzódván — 120 m. hosszú és 15—30 m. széles félkörben körül keríti, általában a „Kárpát“ névvel jeleztetik, és az Alpeseiken kívül a legterjedelmesebb európai hegyrendszert képezi, melynek egyes kiágazásai nagyobbára őshégyek s csak Bukovinában bírnak alpesi jelleggel, s melynek legmagasabb pontjai Liptó- és Szepesmegyében léteznek.

Egyes szakaszai és kiágazásai e hosszú óriás láncolatnak, az alján lakozó néptörzsek nyelve szerint különféle névvel is bírnak, így: Bieslav, Bieskid, a Babjagorával nyugoton és a Javornikkal keleten, Bjeli—Hori=fehér hegyek Magyar- és Morvaország közt, éjszaki Morva- és Gácsország közt: Tatri vagy Tátra, melynek legmagasabb csúcsa: a lomnici, ($1388^{\circ}=2632.5$ met.) — a $49^{\circ} 41' 4''$ é. szélesség és $37^{\circ} 52' 50''$ k. hosszúság alatt — a föld összes hegyei közt a 89-dik, az európaiak közt a 31-ik és a magyarországi hegyek közt az első hegymagassági pontot éri el, s így majdnem mindig örök hóval födöttnek tűnik elő.

Mind a Zips (Szepeesség) elnevezés, mely ama óriás láncolatnak központi zömét nagyobbára rejti kebelében, úgy a Kárpát és Tátra nevek is azon elnevezések közé tartoznak, melyek a történetbuvár előtt mindedig megfejthetlen talány maradtak. Kétséget nem szenved azonban, hogy ezen hegyláncolat, mielőtt még tudományos buvárkodásnak tárgyává lett volna, már is Kárpát és Tátra névvel birt. Miután azonban az annak mentén lakó néptörzsek összes nyelvei erről elegendő felvilágosítást nem nyújtanak, nem maradt egyéb hátra, mint azt az ó-celta nyelvben keresni, minthogy ezen Idiom a nagy népvándorlás okozta közönséges nyelvkeverés és nyelvzavar előtt Európa keleti részén olyatén mértékben elterjedve volt, mint még most is Irhon, Skótbán és Walesben.

Századokkal a németeknek a Szepeességben letelepedése előtt, lakták ezen vidéket — mint általában Pannoniát szláv,

vagy helyesebben getiai eredetű népek. A getiaiak Mediából származtak, és jóval a görögök, rómaiak, germánok és magyarok ideje előtt Kis-Ázsián és Thraczián keresztül a Kárpátokba vonultak. Pannoniának történetileg ismert legrégebb vendgetiai vagy getiai lakói voltak a gepidák, kiknek neve feltűnőleg az országban mind ez ideig fentartá magát Zips (Szepes) szóban; azok nemcsak a mai Szepesben laktak, hanem Pannoniának többi éjszaki részén is, mely, mint szerte ismeretes, még ma is legnagyobb részt jegenyefenyőkből álló erdőkerületet képez.

Nyelvileg a dolog így áll: a sláv, vagy helyesebben mondva liguri vagy lăchi, azaz lengyel nyelven sziszegő kiejtésű Zips megfelel a celtai giubh-nak, melyből a németben Kiefer — vörös fenyő — lett; giubhas vagy giubhsach annyit jelent, mint vörös fenyőerdők — jegenyefenyő erdők — tűleveles erdőn túl: így tehát Zips volt a neve az egész erdőterületnek, míg a Kárpát vagy Krabag kifejezés eredetileg csupán a Tátrára vonatkozott, mert carp, crap, grob annyit jelent, mint: szikla, és aith, aigh = magas, e szerint a Kárpát név celtai eredetű volna, és magas sziklát jelent. Így mondja ezt Obermüller Vilmos „Die Zips und die alten Gepiden. Pressburg 1873.“ című művének 1—2 lapján.

A görög földiró Ptolomaeus a Kárpátokat: *Καρπάτης ὄρος* = Kárpát-hegy nevezi; és hogy ő ezalatt a Kárpátokat értette — az a Kárpát-hegynek általa adott meghatározásából nyilván kitűnik, — miután ő azon hegyeket, melyek Magyar- és Erdélyországot Galicziától elválasztják: „Karpates“ nevezettel jelöli meg.

Mások előadásai szerint a görögök a „Karpates“ nevezetet a tót: Hreb, Chrb, Cherbat, Charbat, Chrobat, Cherbet = hát szótól kölcsönözték; és ezen állításukat avval indokolják, hogy már a legrégebb időben a Kárpát hegyek megett szerbek és horvátok laktak, a kik aztán Heraclius idejében — 640 — lejjebb dél fele húzódtak, a hol még mai nap is laknak. — Miután a fentebbi darabos kifejezések Hrb, Chreb, Chrbat, stb. a görögök simább nyelvéhez nem illettek, ebből azon következtetés vonatik le, hogy a görögök a Chrbat, Charbat-ból — a „Karpathes“ nevet formálták; a mely elnevezés több százados használat által meghonosult. — Mások pedig azokból ezen szókat: Krabat és Karpak formálták. Egyébiránt ezen szó: Karpates (egy sziget, melyről a Mare Carpaticum neveztetett) a görög írók előtt is ismeretes volt: miután a régi görögöknél olvasható, hogy ők a Karpathos nevet néha Krapathos-sal írták, — amint hogy az Ilias II. 675. ez áll:

οὗ δ' ἄρα Νίσυρον τ' εἶχον, Κραπαθὸν τε Κὰςὸν τε =
hic habebant Nisyrum, Krapathumque et Kasum.

A mi a Kárpát szó írásmódját illeti, megjegyezzük, hogy ezen név a tudományos nyelven — Obermüller etymológiája ellenében — „C” helyett „K”-val iratik, mitől csak a latin nyelv tér el, minthogy ennek betűrendjében a „K” nem fordul elő. Mondják ugyan a latinban „Karpatus” írják ellenben Carpatus, ez utóbbi azonban Carpathus-tól, mely nevet Creta és Rhodus közti Scarpanto nevű sziget visel, különböztetendő meg.

A középponti Kárpátok főzöme Magyar- és Gácsország közt közönségesen Tatra vagy Tatry névvel jeleztetik, mely elnevezés a lengyel királyok XIII. századbéli okmányai-ban jön elő. Egy 1255. évben kelt okmányban, melyben Boleslav krakói és sandomiri herceg Cyrzyez kolostor szabadal-mait megerősíté, azon közvetlenül Magyarországgal határos hegyek Tatry-nak neveztetnek, mert a inondott okmányban ez áll: Mi ezenkívül átruházzuk az apátra a szabad vadászati jogot is a körül fekvő erdőkben, egészen azon hegyekig, melyeket Tatri-nak ¹⁾ neveznek. Ezen elnevezés azonban ugy látszik csak a szlav nyelvű népeknél volt szokásban; mert a XIII. és XIV. századbéli magyar királyok adomány-leveleiben a Kárpátok Thorchal ²⁾ vagy Tarczal-nak (itt ott „mon-tes nivium”) is neveztetnek; ezen állítást megerősíti IV. Bélának egy adomány-levele az 1256. évből, és egy későbbi 1357-ből való okmányban, mely által I. Lajos IV. Béla az imént említett adománylevelet megerősíti, a Kárpátok Tar-czal ³⁾ név alatt fordulnak elő.

IV. Béla névtelen jegyzője a Magyar- és Lengyelország közti hegységet Tatur név alatt említi, és így szól a 18-dik fejezetben: „.....missus est Borsu filius Bunger cum valida manu versus terram Poloniae, qui confinia regni conspiceret et obstaculis confirmaret usque ad montem Tatur“ „elküldetett Borsu a Bunger fia, erős kézzel a lengyeleknek földje felé, a ki is az ország határszéleit megtekintené, és ellenzőkkel (gátakkal) megerősitené egész a Tatur hegyéig.“

A „Tatur“ elnevezésre nézve, melyet úgy látszik leg-először a lengyelek használták — még megjegyzendő, — hogy ezen kifejezés „Tatur“ már a prágai püspökség első diplomájában 970. K. e. elő fordul, s e szerint a Tartároktól le nem származtatható, miután ezeknek a Kárpátok környé-kéni megjelenése csak későbbi időre esik.

¹⁾ Lásd: Bárdosy Ján. Suppl. anal. ter. Scepus. 72. l.

²⁾ Lásd: Bárdosy Ján. Suppl. anal. terrae Scepus. 81. l. és 49. l. jegy. 24.

³⁾ Lásd: Wegner K. Analecta Scepusii I. 134. l.

Wernher György Sárosvárának kapitánya Magyarország egyik legrégebbi földrajzirója „*Respublica et Status Regni Hungariae. Ex officina Elzeviriana. 1634.*” című művének 68. lapján Tátráról így nyilatkozik: „*Slavorum lingua appellantur Tatri, hoc est Tatari, quod in regionem Tartarorum... vulgi opinione protendantur. Hungari vocant Tarczal, quod nominis lingua eorum a nudo, seu deraso vertice ductum esse videtur... et prossus nudi populi sunt hi montes.*” „Szláv nyelvben Tatri vagy Tatari-nak neveztetnek, minthogy a nép véleménye szerint egészen a Tatárok országába húzódnak. A Magyarok Tarczal-nak mondják, mely bötüszertini elnevezést azoknak kopár, kopasz csúcsaitól kölcsönöztnék lenni látszik.” A tar szó is e mellett szól, mely is a magyarban annyit jelent, mint kopasz, mi a Kárpátok jellegének tökéletesen megfelel, minthogy ezek Magyarország északi részén kopasz csúcsokkal birnak. Különben nem tévesztendő össze ezen Tarczal, a tokaji hegység Tarcaljával, melyről azt mondják, hogy nevét Árpádnak Turczoll nevű vitéz katonájától ki legelőször mászta azt meg, kölcsönözte.

Simplicissimus, ki a XVII. században a lomnici csúcsot — grosswater, nagyapának nevezi — megmászta és ki e tényt eme cím alatt: „a XIII. fejezet. Mikép barangolta be Simplicissimus öt deákkal és egy vezetővel három napig a Kárpátok legnagyobb hegyét,” igen terjedelmesen munkájában⁴⁾ beszéli el, így szól: „ezen kárpáti hegység a vendektől is Tatry és hóhegységnek neveztetik.”

Végül a szepesi-Kárpátok egyes részeinek nevérol Frölich David Viatorium, Ulm 1644. leírása nyomán, 1615. jun. havában a hegység legnagyobb csúcsát — summum cacumen — mászta meg, még csak rövid említést tenni akarunk, mint a Schewerhegy, az atya, az anya, a Greuner, az Auershorn, az ökörhegy, a Jablunke, a Purtzelgrund, a Münch, a Würtzkert s. a. t.

⁴⁾ Lásd: Magyar vagy Daciai Simplicissimus. Lőese 1683.